

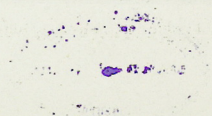
1741-9

ՀԱՅՐԻԿ Տ.-ԱՎԱԳՅԱՆ

ԱՇՈՏԸ ՀԱՂԹԵՑ

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՊԱՏՄՎԱԾՔ

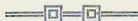

ՀԱՅՐԻԿ ՏԵՐ-ԱՎԱԳՅԱՆ

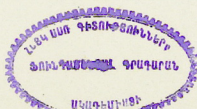
ԱՇՈՏԸ ՀԱՂԹԵՑ

ԳԼՏՄՎԵԾԻ ԳՅՈՒՂԱԿԱՆ ԱՅԿԵԼՈՒԹՅՈՒՆ
ԿՅՆՆԵՐՑ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ—1929

Լույս է տեսնում Սոցիալիստական կից գործող Մանկա-
կան գրականության Հանձնաժողովի հավանությամբ
№ 45

ՊԵՏՏՐԱՏԻ ՅԵՐԿՐՈՐԴ ՏՊԱՐԱՆ
ՅԵՐԵՎԱՆՈՒՄ

Հր. № 933

Պ. № 198

Տ/րած 2.000

Գրառեպլար № 1710 ր.

ԱՇՈՏԸ ԳԱՂԹԵՑ

ՊԱՏՄԱՍԹԻ

I

Աշոտի հայրը, Ոհանը, սաստիկ դժգոհ էր։ Որ չէր լինի, վոր դոսից տուն գալիս չսկսեր գանգատվել իր բաղդից, լեզանակից և վերջապես ամբողջ աշխարհից։

Այդ որն էլ, չերկար ճառելուց հետո, դարձավ վորդուն ու ասաց.

— Եյ, Աշոտ, քեզ եմ ասում, թե դու ել են մյուս տղաների պես խելքդ տվիր քամուն ու եդ նոր աղաթներով գնացիր, լավ իմացիր, վոր դու իմ տղան չես... յես լավ գլխի յեմ ընկեր, թե ձեզ են դպրոցում ինչ են սովորցնում։ Առաջ եր, վոր...

— Առաջ լավ ելին սովորցնում,— դդուլջ հարցրեց Աշոտը։
Նա հորից վսխենում էր, վորովհետև բարկանալիս չերբեմն ծեծում էր վորդուն։

— Առաջ, առաջ աշակերտը, վոր կգնար դպրոց, տերևի պես կդողար ուսուցչից... մեծ թիքյան ականջը կմնար, թե վոր մի ձեն հաներ... հիմա յե, վոր ընկեր աշակերտ, ընկեր ուսուցիչ... տո՛ւ, ինչ ընկեր, ինչ բան։

Կիրակի չեր։ Աշոտը մտահոգ դուրս չեկավ տանից։ Նա չերկար թափառում էր աշնան գույներով ներկված բախշաներում։

Այս հինգերորդ տարին էր, վոր նա դպրոց էր գնում։

Նա հաճախ համեմատում էր հոր պատմածները հիմիկվա հետ և համոզվում էր, վոր հիմիկ լավ է:

Հենց պիտի իրեն ծեծեն, վոր լավ սովորի... կամ վոր աստծուն, յա տերտերին չի հավատում, իրեն թնշ փնաս դրանից:

— Աստվածս վորն է, տերտերս վորն է: Մի տերտեր ունեն գյուղում սփթին ել նայելու չի, մի մարդավարի խոսք ասելու շնորհք ել չունի... ել դրա լավը վորն է...

Նա ընկել էր խորը, շատ խորք մտածմունքների մեջ, յերբ մի խումբ յերեխաներ, դպրոցի աշակերտներից, լցվեցին բախշան ու վագեցին դեպի Աշոտը: Նրանք պինդ աղմկում էին: Ծառերից թափած չոր տերեւները խշխշում էին նրանց վոտների տակ:

— Եյ, Աշոտ, եյ, ինչ ես քիթդ կախել,—գոռաց դեռ հեռվից Գասպարը, նրա գասընկերն ու հարևանը:

— Եյ, փիլիսոփա Աշոտ,—գոռաց Գաբեդինը, Յ.բդ խմբի մի աշակերտ,—եդ ինչ ես թաղվել եդ խաղալների մեջ (չոր տերեւ):

— Բան, բան,—գոռգոռալով շրջապատեցին նրան բոլորը, թվով 10 հոգի,—եյի ով գիտի՝ ինչ խելոք բաների մասին ե միտք անում մեր Աշոտը:

— Եյ, աստվածավախ Աշոտ,—բղավեց մեկը, Սուրենը, վորը լուրջ խոսելու սովորութիւնն չուներ և շատ անգամ իր ծամածուլութիւններով բարկացնում էր ընկերներին: Դրա համար նրա անունը դրել էին «Չանդլալ», վոր կաշում է ու ել պոկվելու հնար չկա:—Ինչ ես մեն-մենակ նստել, քիթդ կախել: Աստծուն հավատո՞ւմ ես:

Նա բոլորովին մոտեցավ Աշոտին ու սկսեց լեզու հանել նրան:

Աշոտը բարկացած հրեց նրան ու կանգնեց վռտի։
— Մուտքդ քեզ քալի, փսնջոտ «Չանգլալ»,—գո-
ռաց նա, — վռտից գլուխ քո կոպեկ չարժես, ուրիշին ել
չես համարում։

— Ինչ անենք, վոր Աշոտը աստվածավախ ե,—ասաց
Գուրգենը, բարձրահասակ յերկարուկ դեմքով մի տղա ու
կանգնեց Աշոտի կողքին։—Բա վոր աստված չկա, ես աշ-
խարհը, ես չեղած-չեղածը ո՞վ ե ստեղծել։

— Թյո՛ւ, — թքեց Գասպարը, — ամոթ ել չի անում իր
եղ յերկար ընդով, եսպիսի բաներ ե խոսում, — տո չմոռտ
«տիրացում», քա ել ինչի՞ համար ես ֆիզիկա, քիմիա, բնա-
գիտություն սովորում...

— Տո՛, թողեք թող աղոթք անեն դրանք, — քիթը մի
կողմ շուռ տվեց Սուրենը, — նրանց ձեռքից ուրիշ ի՞նչ
կգա։

— Տո՛, աղոթք ասողը դու չե՞ս, թե չես, — գոռաց
համբերությունից դուրս լեկած Աշոտը, — են որը դու
չեյի՞ր, չեկեղեցում մում ելիր վառում, խաչահամբույր ելիր
տալիս։ Խոսեն ելի եդ մյուսները, դո՛ւ ով ես։

Տղաները հրեացին, իսկ Սուրենը կարմրեց մինչև
սականջների ծայրը։

— Դե լավ, լավ, — ասաց Գարեգինը, — թարկեք դրանք,
յեկեք մի խաղ խաղանք, կիրակի յե, ել ի՞նչ պիտի անենք։
Յերեսաններն սկսեցին մի ժիր ու աղմկալի խաղ։

II

Յերեկոյան մութ եր, յերբ Աշոտը չեկավ տուն։
Հայրը, մայրն ու իրենից փոքր քույրը՝ Աստղիկը նստել
եյին բաց թոնրի կողքին փռած քեչաների վրա, թոնրի
շրթին։ Ջանոն ըստ սովորականին իր անբաժան գուլպան

եր գործում: Հայրը թիկն եր տվել սյունին ու տերողորմյալի հատիկներն եր շրխկացնում: Իսկ Աստղիկը, 9 տարեկան, վառվռուն աչքերով մի աղջիկ, սյունի վրա կախ տված փոքրիկ ծխոտ լամպի աղոտ լույսի տակ թերթում եր մի հայերեն այբբենարան, վորը նրա մայրը՝ Ջանոն իր տնտեսած փողոփն եր գնել աղջկա համար: Նա դեռ կարդալ չգիտեր: Ուսուցիչը քանի անգամ խորհուրդ եր տվել Ոհանին, աղջկան դպրոց ուղարկել, բայց նա համառում եր:

— Աղջկա ինչին ե պետք ուսումը, տղերքի հետ գնա նստի մի նստարանի վրա. ինչ աբուռով պիտի մեծանա, թող տանը Աշոտը ինչքան գիտի՝ սովորցնի, ենե ել հերիք ե:

Եսպես եր ասում Ոհանը,

Աշոտը բերեց ուսսերեն գիրքն ու սկսեց սերտել իր դասը:

— Աշոտ, — կամաց բռնեց նրա կողքը Աստղիկը, — ես ինչ ե, մի հալա տես, ես մարդը վաճր ե անում:

Աշոտը զբաղված եր և չեւ լսում:

— Աշոտ, — նորից փափսսեց Աստղիկը, — դե ասա ե:

Աշոտը դժգոհ հրեց նրան արմունկով ու շարունակեց կարդալ:

— Աղչի ինչ ես ծեթ ու ծամոն դառել, — թնդաց հայրը, — թող դասը սովորի:

Նա կայծքարով վառեց չիբուխը:

— Յես ել եմ ուզում սովորել, — կմկմաց աղջիկը:

— Չե՛, մի դարդ ու ցավ ես ուզում անել: Սովորե՛լ... ինչի՞դ ե պետք, դու աղջիկ ես, չսովորես ել՝ կլնի:

— Ընչի՞, թող աղջիկա ել գնա սովորի, — ասաց Ջա-

նոն, միքիչ վախվխելով ամուսնուց, — բա աղջկան ուսում պետք չի՞, ես ել խելքը զլխին, աստծու ստեղծած բանդան չի՞...

— Եւ, քեզնով վոր ընի, ախարհ պիտի գլխի վրա կանգնի... ես արուստով, ուսյալ աղջկերքին չե՞նք տեսել: Հրեն կարճ խելքովդ, գնացել գիրք ես առել, դե թող սովորի, ելի:

— Եհ, տնաշեն, դու վոր մի բան քոքեցիր, ել թոբա թե ձեռ կքաշես:

— Հա, բա, — ծաղրաբարյերկարացրեց Ոհանը, — վոր քեզնով ըլի, դու ել կգնաս դպրոց, կսովորես:

— Բախտավոր գլուխս, — հառաչեց Զանոն:

— Հրեն, միքանի աղջկերք սովորում են, — ձայն տվեց Աշոտը, գրքից գլուխը բարձրացնելով, — ի՞նչ կա վոր:

— Հա, բա, սովորում են, եզուց կտեսնենք՝ նրանցից ինչ դուրս կգա:

Լուսթյուն տիրեց: Աստղիկը գլուխը կախ՝ թերթում եր գիրքը, անընդհատ թրջելով մատը լեզվով ու նայում նկարներին, իսկ Աշոտը քչփչալով սովորում եր իր դասը:

— Եզուց ցախի պիտի եթանք, — ձայն տվեց Ոհանը, — հազրվի, վոր գաս հետս:

Աշոտի մարմնով սարսուռ անցավ:

— Բա դպրոցը, — հարցրեց նա խզված ձայնով:

— Դպրոցը հո՛ չփախավ, ինչ արել ե չի արել, մեկ որն ե արել:

— Ախր ինչո՞ւ չեր մեկ որ: Դասերը վոր սկսվել են, եդ ել քանի՞ անգամ բացակաել եմ դպրոցից: Ուսուցիչն ել բարկանում ե, ասում ե՝ դուրս կանենք:

— Դե հիմի վո՞նց ես հրամայում, ցմխն ե մեզ շատ հաբկավոր, թե՛ քո մի որվա դասը:

Զանոն նորից ծանր ախ քաշեց:

— Ախր ես տնաշենի մարդը վոր ուզի, յանի տռանց նրան ել կբերի ցախը,—մտածում եր Զանոն, բայց միայն ախ եր քաշում ու չեր համարձակվում բան տալ:

Կես ժամ չանցած՝ Ոհանը ծխած չիբուխը դատարհեց թոնրի մեջ ու դնելով քիսալի (քսակ) մեջ, կախեց սյունի վրա խփաց հատուկ մեխից:

Այդ նշան եր, վոր արդեն ժամանակն ե պառկելու:

Զանոն պահեց իր ձեռագործը, անկողինները փռեց, և ընտանիքը շուտով քուն մտավ:

Աշտան անկողնում յերկար չեր կարողանում քնել: Նա աշխատում եր մի յեղք գանել այդ դրությունից: Հայրը շատ եր նեղում իրեն:

Ի՞նչ անի: Լավ չէր լինի՝ մի անգամից հակառակվել ու չլսել այլևս հորը, չթողնել յերեսն ի վայր դպրոցը, դասերը, այսպիսի դատարկ բաների համար:

Բայց ի՞նչպես. վոր շատ հակառակվի, հայրը կծեծի: Մեծից ել այնքան չեր վախենում, ինչքան մոր լաց ու կոծից: Մայրը այդպիսի դեպքերում միշտ սիջամտում եր և միշտ ել նրան բաժին եր ընկնում հոր կոպիտ վարժունքից:

Քունն ավելի գորեղ եր, քան մտքերը: Աշտոր քնեց:

III

Առավոտը հայր ու վորդի գնացին ցախի:

Մարերում ձյուն կար: Ուշ աշնան պաղ արեղ նոր եր բարձրանում սարի հետևից:

Ցախի գնացողները շատ եյին: Մեծերը յիտ մնացին ու խոսելով գալիս եյին: Իսկ փոքրերն առջևից եղերի հետ եյին գնում:

— Հը՛, Ա՛շոտ, — ասաց իշի վրա բազմած մի հաստ ու պինդ տղա՝ ուռած թշերով, — դպրոցը վճռեղ ես թողել, ցախի յես գնում... պահ, պահ, եդ կարդացվորին տեսք:

Նրա անունը Սմբատ եր: Հայրը շատ եր փորձել նրան դպրոց ուղարկել, բայց նա մեկ յերկու տարի գնալ-դալուց հետո հրաժարվեց և այլևս չգնաց: Հագիվ-հագ նա գրաճանաչ եր դարձել: Նա բոլոր աշակերտներին իրեն թշնամի յեր համարում: Թե ինչո՞ւ չկարողացան պահել նրան դպրոցում — հայտնի չեր:

Ուսուցիչներն ասում եյին, վոր անուշաղիւր ե, իսկ ինքն ասում եր, թե առանց կարդալու յի ինքը շատ լավ յուր կգնա: Գյուղում նրա նման մի քանիսը կային:

Աշոտը սուս եր արել:

— Հը՛, չլինի պոաֆեսոր ես դա՞ծել, — շարունակեց Սմբատը, — ուռել, փքվել ես, ել մարդու բանի տեղ չես գնում, հա՛: — Այդ խոսքերի հետնա ուոցրեց իր առանց աչն ել ուռած թշերն ու հաստ պոռչները, վորոնց համար ընկերները նրան «Բդո» մականունն ելին տվել:

— Ե՛, ընչի գիրք չես բերել հետդդ, — ասաց մի ուրիշը, — իշի վրա լավ կկարդալիր... ա... բ... գ... — և նա պատկերացրեց թե ինչպես են կարդում, ձեռքերը դեմ աճելով իր միակ աչքին:

— Ա՛ռ, մո ես լրագիրը, յերեկվանն ե, շատ հին չի, կարդա՛, բացատրիր առաջարկեց Սմբատը, գլխարկից մի հին, պատռոտված լրագրի կտոր հանելով և պարզելով դեպի Աշոտը:

Յերեխաները հրհռացին:

— Տո՛, «Բդո», — ասաց Աշոտը բարկացած, ու հրեց նրան, — հալիդ միա, ե՛:

«Բդո» ասելիս՝ Սմբատը սաստիկ վիրավորվում եր-
նա պինդ հայհոյեց Աշոտին, վորը նույնպես պատասխա-
նեց:

Աշոտն ու Սմբատը փոխադարձ վիրավորանքներ ելին
հասցնում իրար, իսկ մշուսները հրհռում ելին ու ավելի
գրգռում նրանց:

Յերեխաների խուժըր մեծացավ նրանցից յերկու
հոգի Աշոտի դասընկերներից ելին և նույնպես բացակայել
եյին դպրոցից:

— Հեյ, ջան, — գոչեց Սմբատը, վոր ըստ յերևույթին
ընկերների մեջ բավական ժողովրդականութուն եր վայե-
լում, — պրաֆեսորները շատացան:

— Դե սովորեցեք, տեսնենք, — գոռաց մի չեչոտ
տղա, աչքերը ճակպացնելով, — ե՛յ, փափախներդ դեն գցեք
գլխըներդ բացե՛ք, պրաֆեսորները դաս են տալիս...

Անասելի ծիծաղ բարձրացավ:

— Վայ «թնթռոշ» (չեչոտին «թնթռոշ» ելին ասում),
— ապրես դու, հա, — խրախուսում եյին տղաները ու
հրհռում:

Աշոտի ընկերներից մեկը, Մուկուչը գլխարկը խեց
չեչոտի գլխից ու խփեց գետին: Գլխարկի տերը սկսեց
անասելի հայհոյանքներ թափել նրա վրա: Մուկուչը պա-
տասխանեց: Հայհոյանքն ընդհանրացավ: Մերթընդմերթ,
հայհոյանքների տարափի միջից լսվում եյին մականուններ,
վորոնք տղաները սիրում ելին իրար տալ՝ «Բալթա», «Կմճո»,
«Մաճե», «Քնձոռոտ», և այլն: Նրանք միմեանիսն ել կպցրին
մեկ-մեկու, յերբ մեծերը վրա հասան. ու բաժանեցին
նրանց:

Կեսորից հետո, Աշոտն իր հո

յերկու իշին բարձած՝ վերադառնում ելին տուն։ Ծանր մտքերը պաշարել ելին նրան։ Նրա դրությունը անելանելի յեր։ Մի կողմից իր ընկերները ծաղրում ելին նրան դժբաղդում, մյուս կողմից ել իրեն ծանոթ գյուղի չսովորող յերեխաները, յերբեք հարմար առիթը բաց չէին թողնում ձեռ առնելու նրան, վորովհետև գիտեյին, թե հայր ու վորդի ինչ հարաբերությունների մեջ են։

Նա կսկծից վոչ հաց կերավ, վոչ ել զրքի յերես նայեց և ժամանակից շուտ մտավ անկողին։

Քունը չեր տանում։ Նա իրեն շատ թշվառ եր զգում։

Ինչ յերեսով նա պիտի յերևա իր ընկերներին, ուսուցիչներին։ Ինչպես պիտի դաս պատասխանի։

Քանի միտք եր անում, այնքան համոզվում եր, վոր մեկ որ պիտի դուրս գա հոր դեմ։

Գալով այդ վորոշմանը, նա իրեն զգաց անտեր, խեղճ ու ինքն իրեն այնպես պիտի խղճաց, վոր ել չկարողացավ իրեն պահել ու այնպես լաց յեղավ, ինչպես վաղուց չեր լաց յեղել։

Ջանոն դուրսը տխուր շարժեց, իսկ Ուանը ուսերը թոթովեց։

Աստղիկն արդեն քնել եր։

Յերևում եր, վոր վորդու լացը ազդել է Ուանի վրա։ Նա լավ գիտեր, վոր իր Աշոտը այնքան ել հեշտ լաց լինողներից չի և վոր այդ բանի համար ինքն է մեղավոր։ Բայց նա շատ միտք չարեց դրա համար և շուտով հանգիստ խռմփացնում եր անկողնի մեջ։

Աշոտը դեռ չեր հանգստանում։ Ջանոն մոտեցավ նրա անկողնին ու սկսեց կամաց շոյել ու քորել վորդու գլուխը։ Մոր փաղաքշանքը հանգստացրեց Աշոտին։ Նրա քունը տարավ։

IV

Ուսուցիչը այս անգամ ել նկատողութիւն արեց Աշոտին և հայտնեց, վոր չեթե եսպես շարունակվի, հարցը պիտի մանկավարժական խորհրդին դնեն և դպրոցից հեռացնեն:

Աշոտը չերկար մտածեց այդ բանի վրա և վորոշեց այս անգամ, ինչպես ել լինի, չհնազանդվել հորը:

— Ինչ ուզում ե՛ թող անի,—վճռեց նա,—չեմ գնա ու չեմ գնա:

Անցավ մի քանի որ: Մի րո ել, չերբ Աշոտը վերադարձավ դպրոցից, մայրը ասաց, վոր վարժապետը նրա յեղբորվորդու՝ Գրիգորինց տանն ե, և մարդ եր ուղարկել ու կանչել Ոհանին իր մոտ:

— Կլինի չիլինի, իմ մասին են խոսում,—մտածեց Աշոտը:

Աստղիկն ըստ իր սովորութեան դիմավորեց յեղբորը ու խնդրեց, վոր իրեն դաս տա:

— Թող հալա հաց ուտենք, Աստղո ջան,—ասաց մայրը ու հաց գցեց:

Յերեկոյան Աշոտը նստել եր քրոջ կողքին ու բացատրում եր նրան տառերի նշանակութիւնը:

Ուշ եր արդեն, յերբ հայրը յեկավ տուն:

Ուսուցիչն ու Գրիգորը շատ բան եյին ասել նրան, բայց այդ բոլորը քիչ եր ազդել նրա վրա: Նա հաստատ հավատացած եր, վոր ուրիշ կերպ չի կարող վսրվել և յեթե ուզում ե իր տղան լավ մարդ դառնա, պետք ե աչքը հանի, խրատի, ուղիղ ճանապարհի վրա դնի:

Նա մի ակնարկ ձգեց յերեխաների վրա ու ծանր նստեց իր սովորական տեղը, սյունի տակ:

— Ախի, վերցրու գցի են կողմ,—ասաց նա իր սովորական հեղնական յեղանակով,—թող տղան բերի իր դասերը սովորի, քանի անգամ եմ ասել... հենց, վոր դու լի գրել կարդալ չսովորես, աշխարհ տալն ու վրա կլինի։ Զանո՛—կանչեց նա,—եզուց շաբաթ ե, հազիվ մի ազատ որ ե, մեր Դանելենքն ել գնում են վանք, չի՞ լինի, վոր մենք ել գնանք։ Մի գիշեր կմնանք, կիրակի իրիկուն կգանք։ Յրաերն ընկնու՜մ են, ել հետո դժվար կլինի։

— Ընչի՞ չե, գնանք,—ասաց Զանոն,—մատաղն ել լաղարեց, գնալը ամենից լավ ե։

— Դե՛, Աշոտ, պատրաստվի, վոր դու ել գաս, բեր տրեխ-մրեխդ սարքի՛։

Աշոտը վաղուց եր սպասում այդ բանին և վճռել եր դիմադրել։

Նա դողդոջուն, հազիվ լսելի ձայնով, վորի մեջ սակայն լավում եր մի վճռական շեշտ, արտասանեց.—

— Յես վանք չեմ գնա։

— Վճնց թե չես գնա,—խալթվածի նման գոչեց հայրը։

Նա իր ականջներին չեր հավատում։ Ըսկի չեր կարծում, վոր իր տղան կարող ե հոր կամքից դուրս գալ։

— Վճնց թե չես գնա,—կրկնեց նա,—եդ քանի՞ գլխանի յես, վոր եղպես ես ասում։

— Յես վանք չեմ գնա,—գլուխը կախ, հոնքերի տակից հորը նայելով, կրկնեց Աշոտը։

— Կգնաս, վիզդ ել կտրկարի։ Ընչի՞, դու ի՞նչ ես, վոր մեր պապենական ադաթները վատի տակ ես տալիս։ Այ քեզ տղամարդ. անֆֆերը... Դե, դե, դե, վեր կաց տրեխներդ բեր սարքի՛ր, քեզ ասում եմ։

— Զեմ գնա,—համառեց Աշոտը։

— Վհնց չես գնա, տո հաբամզադա, յերբվանի՞ց ե, վոր զլիւիդ տեր ես դառել: Քեզ ասոււմ եմ ախրը՝ վեր կաց:

— Դե լավ, տնաշեն, հո հենց հիմի չգնացինք, սատանի ձին ես հեծել, — մեջ ընկաւ Ջանոն, — տղայիս պիտի սրտաճաք անես:

— Վեր կաց, քեզ ասոււմ եմ, — գոռաց Ոհանն ու փայտը բարձրացրեց:

— Աւան, դե լավ, — ճչաց Ջանոն ու թռաւ դեպի տղան. — ջըհանգամն ըլի դպրոցն ել, վանք եթալն ել...ը՛հ, տղայիս հո չես սպանի:

— Դէնը գնա, թե չէ փետը քո մեջքին կգա: Եդպես ես արել, վոր հարազատ տղան իր հորը բանի տեղ չի դնում... նալլաթ չար սատանին, հա:

Միքանի վարկյան փայտը մնաց ողի մեջ և պատրաստւում եր իջնել սկզբում Ջանոյի մեջքին, վոր գրկել եր Աշոտին, ապա անհնազանդ վորդու:

Յեւ ալդ միքանի վարկյանում Ոհանի գլխով շատ բաներ անցան: — Ի՞նչ անի...խփի թե չե... իսկ յեթե հանկարծ ուսուցչի ասածը ճիշտ յեղաւ, ինչ կլինի իր վերջը: Զե՛ վոր ինքն իսկապես փտած, վերջացած մաւրդ ե... եդ տղան չի՞, վոր նրա հոլսն ե ու նրա ասլավենը ծերության որերին: Առանց նրան ինքն ի՞նչ կլինի...

Ոհանի թափը թուլացաւ:

Նա փայտը՝ գցեց մի կողմ:

Յերբեք ալդպիսի դժվար դրության մեջ չեր յեղել նա:

Բայց չեր ուզում դեռևս ընկճվել:

— Դե լավ, — ասաց նա, սպառնալից նայելով վոր.

դուն,—եզուց թե դու մեզ հետ չեկար, են ժամանակ չես քո հալը կտեսնեմ:

— Յարար, աստված,—ախ եր քաշում ու վշվշում Զանոն,—ես ինչ մեղք ե, ես ինչ զուլում ե: Ի՞նչ ես թաղին (վորսկան շուն) ջլել, ընկել տղայի հետևը, աչքիդ մի բան կա... Դո տղան ուրիշներից ինչո՞վ ե պակաս, վոնց վոր խալխի տղերքը, ենպես ել քոնը... վոր վանք չգնա՝ ել ինչ ե:

— Սոս, սոս, անզգամ, ձենըդ...—բղավեց Ռհանը, սակայն ավելի մեղմ քան առաջ:

Նա շատ եր ընկճվել, բայց նրա մեջ դեռ մնացել եր մի վորոշ հույս, վոր Աշոտը առավոտը կփոշմանի իր արածի համար ու կհնազանդվի հորը:

Աշոտը, գլուխը կախ, նստել մտածում եր:

Ինչպես անի, վոր եզուց վանք չգնա: Նա գիտեր, վոր հայրը միանգամից չի զիջի:

Պետք եր մի բան անել:

Յեվ նա վճռեց առավոտը շուտ վեր կենալ ու գնալ տանից:

V.

Յերբ Ռհանն առավոտը գնաց եշերին խոտ բերելու, Աշոտը ծլկվեց տանից:

Նա եշերի առաջ խոտ գցեց, չուխալի փեշերը թափ տալով՝ դուրս չեկավ գոմից, նայեց այս ու այն կողմ, չգտավ Աշոտին:

— Տղան վեր ե կացել, բա ո՞ւր ե,—մտածեց նա:— Եշերը փալանի, մինչև մատաղը ճամբու կգնեմ:

Աշոտը չկար:

Ոհանը գնաց Դանելենց տուն, իր հետ տանելով մատաղը,—մի գիրուկ սիրուն գառ,—ու ախտեղից ճամբու դրեց:

Յեկավ տուն, սկսեց բեռները սարքել:

Զանոն նույնպես պատրաստութեան մեջ էր: Աման պիտի վերցնէր, գդալ և օլլն, և տեղաշոր մի զիշեր վանքում անցկացնելու համար:

— Ի՞նչ չեղավ եդ տղան,—փնթփնթում էր Ոհանը,—վեր ե կացել, գլուխ վերցրել, վոր չհանդամն ե գնացել լակոտը:

— Տո, յես ի՞նչ իմանամ,—վշտում էր Զանոն,—քո եդ թարսութունը ո՞վ գիտի ինչ սե ու սուգ բերի մեր գլուխը... խեղճ տղաս անհաց, անջուր յելել ե, տնից գնացել իր հոր դարդից:

Աստղիկը ուրախ էր վանք դնալու համար:

— Բա Աշոտը, մայրիկ,—հարցնում էր նա, բա Աշոտը չի գալո՞ւ:

— Բա վոր չեկավ ի՞նչ անենք,—անհանգիստ հարցրեց Զանոն:

— Ի՞նչ պիտի անենք, —կռպիտ մըրթմըրթաց Ոհանը,—մատաղ ես խոստացել, մատաղն ել ուղարկել եմ Դանելենց մատաղի հետ առավոտը շուտով: Զի գա, ջառ ու ջհանդամը գա...

— Յա, բա յես իմ տղին վճնց թողնեմ խալխի դռները գնամ:

— Ե՛-ե, հիմի ել դու կանգնեցիր պոչիդ վրա: Հարուր բարեկամ ունես, չի կարո՞ղ մեկի տանը մի կտոր հաց ուտել, մինչև մեր գալը: Յես լավ գիտեմ եդ ում պլաններն են, Ալլադորդ տղի, Գրիգորի ճանկն ընկած չլի-

ներ, հո հիմի լել եդ ոչինը չեր հանի գլուխներս: Նրանց տանն է շնթուկել, հիմի, ել վճռտեղ կլի վոր:

Նա բարկացած էր, անիծում էր աղային, բայց մի կողմից սաստիկ վախ էր ընկել սիրտը:

Ընտանիքը դիտիկոր ճանապարհ ընկավ եղերն առաջն արած:

Աշոտը Գրիգորենց տանն էր և ալգտեղից դպրոց գնաց:

Դպրոցում նա վարիչին պատմեց իր վանք դնալուց հրաժարվելու մասին: Ուսուցիչը գովեց նրան:

— Լավ ես արել, — ասաց նա, — յեթե այս անգամն ել դու այդ բանն անելիր, դժվար թե քեզ հնարավոր լինեք դպրոցում պահել: Զանգը տված է, գնա դասարան:

Այդ որն Աշոտն իրեն շատ թեթև էր զգում: Գրիգորի և ուսուցչի հավանությունը նրան թե էր տվել, ցարժես մի մեծ քնու ընկել էր նրա ուսերից: Ամեն ինչ և աժեն վոք իր շրջապատում նրան լավ էր թվում:

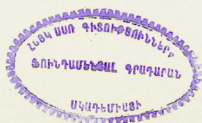
Բուրբի հետ կառավարներ էր անում, քրքջում, խոսուցնում սրան նրան:

— Եդ վճնց է, — ասաց նրան Գարեգինը դասամիջոցին. — եսոր բերանդ կարմիր խնձոր չի մանում, ասես թե աշխարհը տվել են քեզ:

— Ե՛, Աշոտը հա պիտի լաց ըլլ՞, վոր քո քեֆը գա՞, — ծաղրաբար ասաց Գառպարը. — Աշոտ, լաց, Աշոտ, դե շուտ լաց, վոր Գարեգինի քեֆը գա:

— Ձե, անպեր, հերիք ե՛ ինչ լաց եմ յեղել, — ծիծաղեց Աշոտը, — ել լացելու միտք չունիմ:

Նրա խոսքերում մի խորհրդավորութուն կար: Բուրբի գգացին այդ բանը:

Սուրենը, վոր նույնպես այդտեղ եր, և նրա հետ շատերը, մոտեցավ, ըստ իր սովորութեանը ու մոտիկից ուղիղ նայեց նրա յերեսին:

— Պահ, եսոր քո սփաթին լույս ե վառվում, աստ-վածավախ Աշոտ, — ասաց նա:

Աշոտը բռունցքը մոտեցրեց նրա քթին ու ասաց. —

— Մեկ ել վոր դու ինձ աստվածավախ ես ասել, ա՛յ «Չանգչալ», տեսնո՞ւմ եո բռունցքս, քթիցդ արլուն կառնեմ, հա:

Սուրենը հետ քաշվեց:

Բոլորի հետաքրքրութիւնը վառվել եր:

Աշակերտները խռնվել եյին Աշոտի շուրջը: Աշոտին հրհրելով Գուրգենը մոտեցավ նրանց:

— Ըհը, «տիրացուն» (Գուրգենի մականունը) լեկավ, հիմի Աշոտը կխոստովանի, — գոչեց մեկը:

— Եդ ի՞նչ թաղա բաներ ես ասում, Աշոտ, — զաբ-մացած հարցնում եյին այս ու այն կողմից, — Է՛յ, ի՞նչ ե պատահել, դե հա մի պատմի:

— Եդ ի՞նչ դու լես ասում, քեզ փրկստփա չե՛լ չա-սենք, — ձայն տվեց Գասպարը:

— Դե շո՛ւտ, դե շո՛ւտ, — աղմկում եր խումբը:

Աշոտը, վոր ուրախ եր հաղորդելու ընկերներին իր հերոսութեան մասին, շտապելուց խոսքերը կուլ տալով, պատմեց գլխի յեկածը:

Բոլորն ուշադրութեամբ լսում եյին:

— Ապրես, ախպեր. տղամարդ ես, — ասաց Գուրգենը:

Նա նախանձում եր ընկերոջը, վորովհետեւ ինքն ել նույն դրութեան մեջ եր:

— «Տիրացու», տեսնենք դու լճրբ եսպիսի տղամար-դութիւն կանես, — նկատեց Գարեգինը:

— Այլ քեզ տղամարդութիւն,— խոսեց Գասպարը, — նո՞ր պիտի Աշոտն եդ բանն աներ:

— Ուրիշների վրա մի դնա,— առարկեց Գարեգինը, — մեր բոլորիս գործն ուրիշ է, մեզ ստիպող չկա, իսկ Աշոտի հերը, բոլորս գիտենք, ինչ ոյին է հանում գլուխը:

— Բա վո՞նց կանես, վոր հերդ չթողնի՝ տուն գնաս,— բղավեց մեկը հետևի շարքերից:

— Բաժանվի հորից,— ասաց մյուսը:

— Թալանի հորը,— ծիծաղեց չերրորդը:

— Աշոտի ձեռից ինչ ասես կգա, ախպեր,— ասաց Գուրգենը:

— Թառլան է, թառլան:

— Տղերք, ուռում, Աշոտին ուռում,— խեղկատակի նման գոռաց մեկը:

— Ուռում, ուռում-ա՛-ա՛, — գոռացին բոլորը:

— Տղերք, սո՛ւս, մի բան ասեմ,— գոռաց Սուրենը: Բոլորը լռեցին:

— Արեք հիմի չե՛լ մի նոր անուն դնենք Աշոտին:

— Ի՞նչ, ի՞նչ անուն:

— Անվախ Աշոտ:

Այդ կոչումն անասելի հրճվանք պատճառեց ամենքին: Նրանք սկսեցին կանչել. — «Անվախ Աշոտ, անվախ

Աշոտ»:

— Դե վոր եղպես է,— բարկացավ Աշոտը, — հիմա դու կտեսնես, վոր յես իսկապես անվախ եմ:

Նա հարձակվեց ծամածռվող Սուրենի վրա ու բռնեց նրա ոձիքից:

Տղերքն իրար անցան ու միջամտեցին:

Ջանգը հնչեց և նրանք ցրվեցին դասարանները:

Գիշերն Աշոտը քնեց Գրիգորենց տանը:

VI

Մյուս որն, յերբ Աշոտը յերեկոյան կողմ գնում եր իրենց տուն, նրա ուրախ տրամադրութիւնը չքացել եր: Սաստիկ անհանգիստ եր:

Ի՞նչ կասի հայրը:

Բայց, ինչ ել վոր լինի, նա չպիտի տեղի տա. դժ-վարն արված ե, մնում ե սրանից հետո յել պինդ կանգ-նել:

Անքան եր նա տարվել իր մտքերով, վոր մոտից անցնող Սմբատը հազիվ կարողացավ գրավել նրա ուշա-դրութիւնը:

— Եդ վճռեցից ես դալիս, պրաֆեսոր Աշոտ, — հարցնում եր Սմբատը պոռչներն ու թշերն ունցնելով:

— Տո, հ, տո, քեզ հետ չեմ... խելքդ թռել ե... բա յես չեմ իմանում, վոր շատ կարդացողի խելքը կպա-կասի:

— Դենը գնա, յե, դու չել, «Բզո», — թափահարեց ձեռներն Աշոտը՝ կանգ չառնելով, — իմ հալը, քո քեֆը:

Այդ խոսքերն ախպիսի տոնով եյին ասված, վոր նույնիսկ «Բզոյի» նման մի լեթված տղա ազդվեց ու զար-մացած հետ քաշվեց:

— Պահո-ո-ո, — ասաց նա նրա հետևից, — Աշոտն ու-ռել, փքվել ե, տրաքեց, հա, վայ-վայ, Աշոտը տրաքեց... հեյ, հեյ, հոյ-հոյ... հեյ:

Ու սկսեց ինչ վոր յերգ յերգել:

Աշոտն ըսկի հետ ել չնայեց:

Նա սրտատրոփ մտավ բակը:

Բակում, տան պատի մոտ եշերը, վորոնց վրայից նոր եյին, բեռները վերցրել հանգիստ խոտ ելին ուտում: Շունը,

պատշգամբի մօտ պառկած, գլուխը վեր բարձրացրեց, մտերմաբար պոչը շարժեց, կարծես բարեկիս լինելը:

Շուկն ընկած՝ Աշոտը տան դուռը բաց արեց ու ներս մտավ:

Հայրը նստել էր իր սովորական տեղը, սյունի տակ: Նա նոթերը կիտած՝ միտք էր անում ու ծխում էր իր չիբուխը:

Ջանոն տեղաշարժ չէր դարձում մյուս սյունի տակ:

Հայրը շնայեց վորդու կողմը:

Աստղիկը վազեց յեղբոր առաջ:

— Ե՛յ, Աշոտ, ընչի՞ մեզ հետ չեկար,—ասաց նա ուրախ ուրախ: Ննջան լավ էր վաճառ գնոյ, գուննա, մատաղ, քեֆ, ել ինչ ասես՝ չկար: Ինձ համար սալ կանֆետ առանք, ա՛յ, տես,—նա ցույց տվեց, հանելով գրպանից, թղթի մեջ փաթաթած կանֆետի կտորը,—մի տես, քեզ համար եմ պահել...

Տեսնելով յեղբոր ալիքաված դեմքը, նա շփոթվեց և ապա նայեց հորը, հետո մորը ու սուս նստեց թոնրի կողքին, քեչայի վրա:

Վոչ վոք վոչինչ չխոսեց: Կարծես ամեն մեկն զգում էր, վոր խոսքերով գործին ոգնել անհնար է, և ամենից լավը լռելն է:

Ջանոն, վոր սկզբում վախենում էր, թե Ոհանը պիտի հարձակվի աղայի վրա, տեսնելով նրա արտաքուստ հանգիստ դեմքը, հանգստացավ և ակսեց ընթրիքի պատրաստութուն տեսնել:

Աշոտը վերցրեց իր գրքերն ու, նստելով քրոջ կողքին՝ փորձեց դաս սովորել: Կարդում էր ու վոչինչ չէր հասկանում:

Կարծես յի տեսակ պահանջ եր զգուժ նայելու հոր
յերեսը:

Քանի գնում եր, այդ պահանջն ուժեղանում եր
նրա մեջ:

Ուշժ չունենալով դիմանալու, նա վերջապես նայեց
հորը:

Հայրը հոնքերի տակից այժմ դիտում եր վորդուն:

Ծուխը բոլորովին պատել եր նրա ճերմակած գլուխը
և ծխի ամպի սիջից Աշոտը նկատեց ինչ վոր նոր արտա-
հայտութուն հոր աչքերի մեջ.— նրանք ավելս առաջվա
պես խիստ չեյին: Ինչ վոր անսովոր տաքություն կար
նրանց մեջ:

Աշոտը սիրտ առավ, ավելի ուշադիր նայեց հորը:
Այս անգամին հայր ու վորդի շիտակ նայեցին իրար:

— Սովորո՞ւմ ես,— հարցրեց հայրը հանդիստ, տխրու-
թյան շեշտը ձայնի մեջ:

— Հա,— հազիվ արտասանեց Աշոտը:

Մի տաք, անոդ զգացմունք բռնել եր նրա սիրտը:
Ուրախ եր նա այդ զգացմունքին՝ հոր հայացքն եր վա-
ռել նրա մեջ այդ կրակը:

— Մի բան կարդա՞ լսենք,— շարունակեց հայրը:

Ուրախութունից շունչը կտրված, Աշոտը կարդաց
առաջին պատահած վոտանավորը, սկզբում անհաստատ
ու խզված ձայնով:

Բայց քանի գնում, նրա ձայնն ուժեղանում եր ու
պրնգում արծաթի նման: Նա կարդում եր՝—

«Բարձր, մռայլ ու սև

յեկեղիցի յերկնաբերձ...

հրեշի նման տձև,

հազած մեռելի հանդերձ,
ցցված ե վեր
դարեր լվեր:

Յեվ դողում են ողի մեջ
յերկար ու անվերջ
յերկեջները ժամերդի,
տաղտուկ անցյալի փշրանքները դժնի...
նման անթիվ չղջիկներին սեւթե,
ճախրում են ողում հե ի հե.
յերբեմն հզոր,
հիմա թույլ, ազոր:

Բայց ահա նոր կյանքով լի
մի ձայն ահեղ ու անհաղթ
ճեղքում ե հյուժված ձայնը մեռելի,
ճեղքում ե, հալածում դժբաղդ
փշրանքներն անցյալի:

Դա պիտոների թվումն ե զընգում,
լի յերգն ե յերգում...
Յեվ ձայնի յերկեջները թաքմ ու ահեղ,
մուրճի նման հատու ու ձայնեղ,
հարվածում, փշրում են անգութ,
մահվան տագնապով լի
փտած ու անոգուտ
բեկորներն անցյալի:

Թշերը կարմրած, աչքերը վառ, ածուխի նման, վերջա-
ցրեց Աշոտն ու նայեց հորը:

Հայր խնդրեց բացատրել միջանի խոսքեր:
Աշոտը բացատրեց:

Հայրը խնդրեց մի անգամ ել կարգալ սկզբից մինչե վերջ:

Աշոտը կրկնեց վստանափորը:

Հայրը լուռ եր:

Կնճիռները բարդվել ելին ճակատին և նա անշարժ ու ծերացած, նմանում եր մի հինավուրց ժայռի, իսկ ճակատի կնճիռները՝ ժայռի ճեղքվածքներին, վոր առաջացնում են նրա մեջ քամին ու ցուրտը:

Ջանոն նույնպես լսել եր ուշադրությամբ և սիրով նախում եր վորդուն, վոր եսպես ճարտար կարգաց վոտանալորը:

Նա գգում եր, վոր իր ամուսնու մեջ ինչ վոր վափոթություն ե կատարվել և անչափ ուրախ եր դրա համար:

— Լավ են գրել,— ծանր արտասանեց Ոհանը,— Եղպես ել պիտի լինի: Զոռով ինչ կլինի անել: Թուրքախոն առածն ե ասում՝,— «մեկը չմեռած՝ մյուսը չի ծնվի»: Մերը պրծավ... Են վոնց ե ասում՝— «անցյալի փշրանքները»... Ծիշտ ե ասում:

Նա մտախոհ նորից լցրեց չիբուխը ու սկսեց ծխել: Բոլորը լուռ ելին:

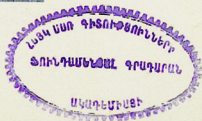
— Աշոտ,— նորից ձայն տվեց հայրը,— հիմի վոր Աստղիկին ուղարկենք դպրոց, կվերցնեն:

— Բա վոնց չե,— ուրախ գոչեց Աշոտը,— վաքիչն ասում եր՝ ինչո՞ւ չի գալիս:

— Կնիկ,— դարձավ նա Ջանուին,— աղջկա ձեռ ու վորտը քոփի, թող դպրոց գնա... Մեր բանը պրծել ե... Ծիշտ են ասում, ախպեր, սելավի առաջը կարել կըլնի:

Աստղիկը, վոր արգեն անկողին եր մտել, ուրախությունից քիչ մնաց դուրս թռչի վերմակի տակից:

— Ջան լի, լի,— ասում եր նա,— յես դպրոց կգնամ, Աշոտի պես կարգալ կսովորեմ, Հան լի, լի...

ՀԱՆՐԱՊԵՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏԱՆԻ
ԳԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԻՆԻՍՏԵՐՈՒԹՅԱՆ
ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ՀԱՄԱՐԻ

220040274

[104.]

A $\frac{\pi}{4028}$

А. АВАКЯН

Ашот победил

ԳԻՆՆ Ե 18 ԿՈՊ.

